

МЕТОДОЛОГИЈА ИСТРАЖИВАЊА

Др Оливера Кнежевић-Флорић
Филозофски факултет
Нови Сад

UDK-37.015
Прегледни чланак
НВ.LVII.2.2008.
Примљен: 28. III 2008.

ПРОДУКТИВНИ ЕКЛЕКТИЦИЗАМ КАО МЕТОДОЛОШКА МОГУЋНОСТ

Апстракт *Рад представља покушај формулисања неких метатеоријских аспеката о могућности интеграције више теорија, теоријских основа или модела у домену примењених наука. Експлицирајући шта се до сада урадило путем примене еклектичког приступа у примењеним наукама, аутор у раду настоји да позиционира методолошке претпоставке еклектицизма и поступка интеграције као методолошке могућности и тиме допринесе широј примени систематичнијих, конзистентнијих и успешнијих интеграционих покушаја у педагогији, али и у другим наукама.*

Кључне речи: *еклектицизам, интеграција, метатеоријска анализа, методолошка оријентација, педагогија.*

PRODUCTIVE ECLECTISM AS A METHODOLOGICAL POSSIBILITY

Abstract *This paper represents an attempt to formulate some meta-theoretical aspects and possibilities of integrating a number of theories, theoretical foundations or models in the domain of the applied science. By explicating what has been achieved by the use of an eclectic approach in applied sciences the author has attempted to position the methodological assumptions of eclecticism and integration procedures, and so contribute to a wider use of more systematic, consistent, and successful integrative attempts in pedagogy and other disciplines.*

Keywords: *eclecticism, integration, meta-theoretical analysis, methodological orientation, pedagogy.*

О идеји спајања или обједињавања научних теорија или њихових елемената одувек се размишљало с извесном амбивалентношћу. Традиционална методологија нас упућује на два различита угла посматрања еклектичких приступа у науци: с једне стране на њих се гледало као на методолошки приступ недоследног и аморфног “крпљења” идеја, а с друге стране као на приступ у коме критички и отворени ум одабира оно најбоље из постојећих теорија у циљу стварања нове “целине” или нове теорије. За разлику од методолога који су стављали знак једнакости између еклектицизма и неоригиналности, еклектицизма и површности, па и ослањања на туђи рад, савремене методолошке тенденције су ипак ближе овом другом углу гледања на еклектичке покушаје у науци (1:128).

Наиме, неоспорно је да постоје научне дисциплине у којима се еклектички приступ не може избећи или, тачније, у којима постоји функционална потреба за интеграцијом њихових теорија. То се посебно односи на поље примењених наука или оних научних дисциплина које су, осим своје теоријске оријентације, усмерене и на практично делање, што је случај и с педагогијом као науком. Тако је, на пример, познато да се на пољу моралног васпитања “васпитање карактера” и Колбергов приступ налазе у оштром контрасту, како по питању теоријске оријентације, тако и по питању следственог практичног деловања. Наиме, бихевиористички оријентисано “васпитање карактера” упућује педагоге да своје властите моралне норме и вредности преносе младима путем директног поучавања и моделовања, док когнитивистичко-структуралистички оријентисан Колбергов приступ заступа тезу да млади могу индивидуално изграђивати (просуђивати и усвајати) систем моралних норми и вредности путем рефлексije и циљане дискусије. Ова два различито теоријски оријентисана приступа моралном васпитању различито упућују и на практично деловање не само педагоге, него и родитеље. Питање “шта чинити” изгледа сасвим оправдано.

Илустрација наведеног примера може, дакле, да укаже на потребу, али и оправданост примене интеграционог поступка у креирање или развој нове теоријске оријентације на пољу моралног васпитања која ће импликовати својствену јој практичну димензију деловања (4). Интеграцију или интеграциони поступак као методолошку могућност могуће је применити и на друге области или домене васпитања и образовања. Иако се, наравно, о примени еклектичког приступа и интеграционог поступка (технике) као општој методолошкој оријентацији у педагогији не може говорити, на пољу практичног деловања, тамо где је могућа и делотворна, интеграција педагошких теорија је пожељна (ибид). Штавише, она је понекад и потребна јер иницира свеобухватнију педагошку теорију и релевантну педагошку праксу.

Нивои и подручја поступка интеграције

Еклектички приступи као методолошке могућности на пољу примењених наука могу се класификовати у односу на постојеће метатеоријске нивое интегрисања. Тако је интеграција две теорије или више теорија могућа:

– на практично-теоријском нивоу, када се интегративни поступак примењује у домену обједињавања метода рада или модела две различите теорије;

– на предметно-теоријском нивоу, када се интегративним поступком остварује обједињавање више педагошких теорија или неких њихових

елемената; тако је, на пример, John Gibbs (по наводу 6: 279) примењујући интегративни поступак на овом теоријском нивоу интегрисао теорију Martina Hoffmana о развоју емпатије и Колбергову теорију моралног расуђивања;

– на нивоу теоријских основа, што је и најосновније полазиште у покушају интеграције теорија; пример теоријске основе би био став да људска бића не откривају стварност пасивно, него је активно конструишу – што је један од постулата когнитивистичке парадигме коју заступају Пијаже и Колберг.

Ова три нивоа су у дисконтинуитету један с другим; експлицитне разлике међу њима постоје на метатеоријском нивоу, али у процесу интеграције њихово преплитање је често видљиво без истицања експлицитних разлика. Наиме, теоријске основе су метатеоријске претпоставке на којима се заснивају предметне теорије или својствена пракса; дистинкција предметно-теоријског и практично-теоријског нивоа је слична оној која постоји између описивања и мењања стварности. Предметне теорије не могу бити интегрисане доследно уколико су њихове теоријске основе инкомпатибилне; практично, васпитно-образовне методе рада не могу бити доследно интегрисане уколико су теорије из којих су изведене инкомпатибилне (несагласне и неспојиве).

Hal Arkowitz (по наводу 3) заговара интеграциони поступак као методолошку могућност будући да омогућава комбинацију различитих теоријских система, при чему разликује два типа интеграције у односу на подручја која обухватају. Тако се први тип интеграције може остварити на подручју између практично-теоријског и предметно-теоријског нивоа, где ће се заправо тражити заједнички елементи у различитим праксама и њиховим теоријама. Други тип интеграције обухвата подручје једног или више домена (поља рада) или њихових димензија, при чему се “домен” поима као концептуализовани део стварности, а димензија као посебан, одређени аспект домена (исто). У том смислу, уметничка компетенција је домен, а естетски доживљај је димензија.

Слична дистинкција постоји и у случају разматрања “научних поља” и постојања “међупољних теорија” (упоредити са 6: 287), чија је основна функција да: “...објасне постојање одређених и конкретних релација научних поља”. У том смислу, “међупољне” теорије се могу поимати и као покушаји путем којих се интегришу научна поља (домени), а не саме теорије. Потребно је нагласити да се у примењеним наукама интеграциони приступ углавном примењује на праксу, теорије и теоријске основе унутар истог домена и његових димензија.

Облици или форме поступка интеграције

Експлицирајући одговор на питање о томе шта се дешава са теоријама, научном праксом и теоријским основама када “уђу” у процес интеграције, Agnes Tellings (6: 280), маркира два облика или две форме интеграције: редукцију и синтезу. Интеграција у форми редукције подразумева методолошки поступак којим се једна теорија реформулише и своди на појмове друге у циљу креирања нове теорије. Основна претпоставка за поступак редукције је компатибилност теорија, тачније, постојање истих или сличних теоријских основа.

У традиционалној науци или логичком позитивизму, редукција теорије је била признати пут за креирање научног прогреса, јер: “...развој науке и научног сазнања се огледа у томе што се старе научне теорије и научни закони преобраћају у логичне последице нових теорија. Према том схватању, старе теорије се не одбацују и не замењују новим, него бивају обухваћене новим теоријама” (5: 168). Традиционална наука је заступала и базично веровање да “снажне” теорије не могу бити оповргнуте, али је истовремено заговарала и могућност да се и снажне и слабе теорије могу развијати и тако “покривати” ширу област или, пак, да могу бити укључене у неку другу, обухватнију теорију. Пример за поступак интеграције у форми редукције је Скинеров покушај реформулисања појмова небихевиористичких теорија о менталном функционисању, бихевиористичким појмовима. Скинер је тако покушао да оствари интеграцију на оба нивоа, предметно-теоријском и основном, обухватајући при томе интеграционим методолошким приступом неколико димензија једног теоријског домена или поља.

Редукција није увек сепаратна, раздвајајућа форма интеграције. Она често може да буде први корак ка остваривању неке друге интеграционе могућности, али и поступак којим се може допринети компатибилности теорија. Полазишна тачка размишљања у поступку редукције увек су питања о њеној оправданости и коректности, о исправности закључка о компатибилности теорија, као и вођење рачуна да се не изгубе суштински елементи и комплексност појмова теорија у редукцији. Редукција, као форма интеграције, углавном се примењује на предметно-теоријском нивоу и нивоу теоријских основа, а може обухватати један или више домена или димензија теорије.

Интеграција у форми синтезе подразумева поступак којим се теорије спајају и трансформишу у нову теорију; нова теорија, уз препознатљивост суштинских појмова оригиналних теорија, мора да садржи и целовитост, комплексност нових појмова. Ови нови појмови би требало да буду “плодови судара” оригиналних, изворних теорија (4). Практично, у поступку синтезе теорије морају бити компатибилне, њихови појмови конвергентни и

задржани, али структурирани у нешто сасвим ново. Синтеза као форма интеграције може се применити на сва три метатеоријска нивоа и може обухватити један или више домена и димензија.

Методолошке претпоставке еkleктичког приступа

Педагогија је наука у којој, као и у свим осталим хуманистичким и друштвеним наукама, битишу различити погледи на свет. Педагогија има више различитих система, обухвата више парадигми, те се у бављењу педагогијом примењују и различити методолошки приступи. Педагози негују више различитих погледа на то шта је знање и како се уопште може сазнавати. Најзад, педагогија је наука коју сачињава велики број различитих теорија; зато се оно што се дешава у савременој педагогији најчешће и назива стањем “теоријског плурализма”. Присталице продуктивног еkleктицизма и његовог методолошког поступка (технике) интеграције, такође, прихватају стање “теоријског плурализма” сматрајући да се не може заступати веровање да само једна теорија или модел стварности мора и може бити општеважећи. Тако Stanley Messer (3) истиче да је основна претпоставка интеграције конструисање једног ваљаног модела од различитих модела у циљу структурирања једне од обједињених теорија стварности, а чија епистемологија почива на сазнавању одрживости интегрисаних елемената различитих модела и теорија. Јер, “добри” и “лоши” описи научне стварности постоје, али сви они својим интерпретацијама могу одговорити на критеријум вредновања – одрживост, тј., да ли су одрживији од других.

Као и сваки други методолошки поступак, тако и интеграција подлеже одређеним методолошким захтевима или, тачније, има своје методолошке претпоставке. Да би се остварила методолошка коректна и успешна интеграција, неопходно је прво путем аргумената, независних од оригиналних теорија, образложити оправданост, али и супериорност интегративног теоријског оквира. Надаље, неопходно је експлицирати све оно што је задржано, изостављено, али и промењено у односу на оригиналне теорије, као и све оно што је потпуно ново. На крају, остаје захтев да се при свему овоме користи метајезик. Резултати интеграције или интеграционог приступа (нова метода, теорија или теоријска основа) подлежу истим методолошким захтевима верификације који важе и за “оригинале”. Тако, интегрисане теоријске основе морају бити конзистентне и веродостојне; интеграционе теорије морају бити валидне, а ако и предвиђају, морају предвиђати прецизно; интегрисане практичне методе или модели морају бити делотворни.

Како се заправо практично одвија поступак интеграције као методолошке могућности на предметно-теоријском нивоу? Сам поступак започиње

селекцијом теорија одабраних за интеграцију. Које ће теорије “ући” у поступак интеграције, зависи пре свега од анализе и дефинисања проблема који ће бити водиља у интеграционом поступку и, наравно, од самог циља интеграције. Све то заправо подразумева тражење одговора на следећа питања: шта се жели постићи или остварити интеграционим поступком, шта је циљ и којим резултатима интеграција тежи, да ли интеграционим приступом обухватамо једно или више теоријских поља, једну или више димензија? Потребно је нагласити да је “интеграцију” као методолошку стратегију утемељила психотерапија у циљу стварања ефикаснијих терапеутских модела применљивих у пракси. Отуда и сугестија S. Messera (3) да се одабир теорија за поступак интеграције мора ограничити на оне теорије чији су модели “клинички или експериментално доказани као ефикаснији”. Међутим, није могуће увек доказати ефикасност практичне димензије једне теорије саме по себи; многе теорије постају практично делотворније када се интегришу с другим теоријама, што је често случај и у другим научним дисциплинама.

Надаље, у поступку интеграције потребно је валидационо позиционирати теоријске основе. Уколико теоријске основе две теорије нису компатибилне, интеграција на предметно-теоријском нивоу није могућа. Након одговарајућег одабира теорија за поступак интеграције, неопходна је њихова прецизна интерпретација, као и презентовање аргумената за примену интеграционог поступка. Када се задовоље ови основни методолошки захтеви, приступа се избору форме интеграције, који зависи пре свега од саме одлуке и маркираног закључка да је интеграција пожељна. Сваки даљи корак у одабраној форми интеграције мора бити јасно интерпретиран. Тако, редукацијом се могу добити чврсти исходи ако се теорија А сведе на теорију Б, без “искривљавања” једне или друге. У форми синтезе, однос између нових елемената интеграционе теорије и елемената оригиналних теорија морају бити јасно експлицирани, а потом и интерпретирани. На крају, интеграциона теорија мора бити тестирана као и свака друга нова теорија (на интерну и екстерну конзистенцију, валидност и др.).

Практично, интеграција као методолошка могућност мора, дакле, да следи одређену методолошку процедуру (упоредити са 6: 291):

- Анализа ситуације и формулисање проблема услед којег ће се приступити интеграцији као методолошкој могућности;
- Извршити одабир теорија водећи рачуна о њиховој компатибилности;
- Прецизно интерпретирати одабране теорије метајезиком;
- Одабрати форму интеграције;

- Извести интеграциони поступак уз образложење сваког корака интеграционе процедуре;
- Тестирати интеграциону теорију, сагласно са захтевима стандардне процедуре за тестирање сваке нове теорије научне дисциплине у разматрању.

Истраживања у педагогији упућују на закључак да различита мишљења унутар научне и професионалне заједнице доприносе другости у мишљењу и стваралаштву, те подстичу стално нова педагошка истраживања “из другог угла” (2). Различити теоријски приступи и другост у приступу проблему истраживања представља основу за неговање отвореног мишљења у педагогији. У том контексту, педагошка методологија не запоставља као методолошку могућност ни еклектицизам, који се поима као методолошки приступ у коме критички и отворени ум одабира оно најбоље из постојећих педагошких теорија у циљу креирања нове “целине” или педагошке теорије, нити интеграцију као методолошки поступак (технику) еклектичког приступа. Многе постојеће концепције образовања (у свету, али и код нас) резултанта су продуктивног еклектичког приступа педагошким теоријама. Данас педагогија препознаје образовне концепције које од наставе очекују да негује продуктивни и делотворни еклектицизам: традиционални модел наставе високог квалитета, модел активне наставе, организационо-технолошки модел наставе, наставни модели као резултанта акционих истраживања и др. Коначно, вредност једне педагошке теорије или једне образовне концепције подједнако зависи од тога које циљеве фокусира и поставља у први план, као и од тога колико су јасно и прецизно одређена начела за креирање педагошких ситуација и организовање наставних активности које воде остварењу тих циљева.

Литература

- Cohen, L. & Manion, L. (1994), *Research Methods In Education*, London: Rotledge.
- Јовановић, Б, Кнежевић-Флорић, О. (2007), *Основе методологије педагошких истраживања са статистиком*, Педагошки факултет: Јагодина.
- Messer, Stanley (1986), *Eclecticism in Psychotherapy: Underlyin Assumptions, Problems and Tradeoffs*, dostupno na: [http// tip.psychology.org.html](http://tip.psychology.org.html).
- Murray, Thomas (1997), *An Integrated Theory of Moral Development*, dostupno na: [www.ipl.org.html](http://www.ipl.org/html)
- Ристић, Ж.(1995), *О истраживању, методу и знању*, Београд: ИПИ.
- Tellings, A. (2001), *Eclecticism: A Metatheoretical Analysis*, *Educational Theory*, no.3, str. 277–292, University of Illinois: Chicago.